

Nr 23.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om ändrad lydelse av 11 § religionsfrihetslagen.

Första lagutskottet har till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 86 i första kammaren av herr *Nerman m. fl.* samt nr 116 i andra kammaren av fru *Eriksson* i Stockholm och herr *Wallentheim*. I motionerna, vilka äro likalydande, hemställes, att riksdagen måtte antaga följande ändrade lydelse av 11 § religionsfrihetslagen: »Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göre anmälan om utträde genom personligt besök eller genom av två personer bevitnad skriftlig framställning till pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.»

Beträffande de skäl, som ligga till grund för denna hemställan, får utskottet hänvisa till motionerna.

Inledning.

Religionsfrihet innebär enligt nutida uppfattning rätt för envar icke endast att sammansluta sig med andra för religiös gemenskap och verksamhet utan även att ställa sig utanför varje religiös gemenskap. Denna för religionstriheten grundläggande regel har kommit till uttryck i 4 § *religionsfrihetslagen*. I denna paragrafs första stycke uttalas sålunda, att ingen må vara skyldig tillhöra trossamfund; åtagande i strid mot denna bestämmelse är utan verkan. Av andra stycket i samma paragraf framgår, att med trossamfund åsyftas bl. a. svenska kyrkan.

Om medlemskap i svenska kyrkan stadgas i 6—12 §§.

Endast svensk medborgare eller här i riket bosatt utlänning kan vara medlem av svenska kyrkan (6 §).

I fråga om barns medlemskap i kyrkan äro särskilda regler meddelade i 7 och 8 §§. Principen i dessa regler är att barn följa sina föräldrar i fråga om tillhörigheten till kyrkan.

Den som förvärvar svenskt medborgarskap och ej tillhör svenska kyrkan skall enligt 9 §, utan särskild ansökan, anses upptagen i kyrkan, om han är evangelisk-luthersk trosbekännare; dock gäller detta ej, om han hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd, anmält att han icke vill inträda i kyrkan.

Vill någon i annat fall än nu sagts vinna inträde i svenska kyrkan, har han enligt 10 § att göra ansökan hos pastor i den församling, där han ä. kyrkobokförd. Visar sökanden att han är döpt i svenska kyrkans ordning, skall han upptagas i kyrkan. Detsamma gäller också, om sökanden erhållit den undervisning i kyrkans lära, som med hänsyn till hans ålder och övriga

omständigheter bör fordras, och inför pastor avger muntlig försäkran att ansökningen är grundad på allvarliga religiösa skäl.

I fråga om formerna för anmälan om utträde har i 11 § upptagits följande bestämmelse.

»Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göra anmälan om utträde personligen hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.»

För den som står under annans vårdnad och ej fyllt aderton år skall enligt 12 § ansökan eller anmälan som avses i 9, 10 eller 11 § göras av vårdnadshavaren. Ansökan eller anmälan för barn som fyllt femton år får göras endast om barnet själv samtyckt därtill. Då ansökan om inträde i svenska kyrkan för den som står under annans vårdnad göres av vårdnadshavaren, äger bestämmelsen i 10 § om muntlig försäkran icke tillämpning.

Aldre rätt

Först genom en förordning år 1860 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning blev det möjligt att övergå från svenska kyrkan till främmande religionssamfund. Ingen skulle dock anses skild från kyrkan förrän han upptagits i annat inom riket tillåtet samfund. Sådant samfund fick icke mottaga någon såsom medlem, förrän denne i föreskriven ordning anmält sig till utträde ur kyrkan. Främmande trosbekännare fingo endast med Konungens tillstånd bilda församling och allenast ett sålunda tillåtet trossamfund ägde rätt till fri religionsövning. Förordningen gällde endast för kristna trosbekännare av annan lära än den rena evangeliska. För mosaiska trosbekännare gällde i stället en år 1838 tillkommen förordning.

Den år 1860 utfärdade förordningen ersattes av förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning. De år 1873 antagna bestämmelserna skilde sig från 1860 års förordning bl. a. däri att Kungl. Maj:ts tillstånd nu icke längre skulle vara ett nödvändigt villkor för bildande av församling av främmande trosbekännare. Om de personer som bildade församlingen önskade att den skulle erkännas av staten, kunde de emellertid göra ansökan härom hos Kungl. Maj:t; en sålunda erkänd församling var tillförsäkrad rätt till offentlig religionsövning. Medlem av svenska kyrkan, som omfattat främmande kristen lära och därför ville utträda ur kyrkan, ägde möjlighet därtill. Han skulle vid sin anmälan om utträde uppgiva det trossamfund, till vilket han ville övergå. Därmed avsågs icke med nödvändighet ett erkänt trossamfund. Den utträdande ansågs skild från kyrkan, då han gjort föreskriven anmälan; sålunda upprätthölls icke längre kravet på att han dessutom inträtt i annat trossamfund. Ej heller bibehöll förordningen bestämmelsen om att sådant trossamfund icke fick mottaga någon som medlem, förrän denne anmält sitt utträde ur svenska kyrkan. I fråga om formerna för anmälan om utträde ur svenska kyrkan innehöll 1873 års förordning, att den som ville utträda skulle giva sin avsikt till känna för kyrkoherden i den församling han tillhörde. Därefter skulle han, sedan minst två månader förflutit, vid personlig

inställelse hos kyrkoherden göra ytterligare en anmälan. Utträdet ansågs ha skett vid sistnämnda tillfälle.

Bestämmelserna i 1873 års förordning voro i allt väsentligt gällande intill den 1 januari 1952, då 1951 års religionsfrihetslag trädde i kraft.

Ur förarbetena till religionsfrihetslagen.

Vad angår formerna för anmälan om utträde ur svenska kyrkan anförde *dissenterlagskommittén* (SOU 1949:20), att den personliga anmälningsskyldigheten borde bibehållas, enär en personlig inställelse vore ägnad att motverka utträde under inflytande av tillfälliga sinnesstämningar. Kommittén framhöll vidare att vad som måste betecknas såsom missbruk av utträdesrätten — exempelvis massutträde i följd av tillfällig agitation eller akut antikyrklig propaganda eller utträde, som föranletts av att ett personligt beroendeförhållande utnyttjats för övertalning i sådan riktning — skulle onödigt underlättas av ett enbart skriftligt förfarande. Kravet på en personlig inställelse markerade vikten av att noga överväga det steg, som man stode i begrepp att taga. I allmänhet plägade ock anmälningar av långt mindre betydelse för individen göras personligen. Att för utträdet ur kyrkan införa en annan ordning fann kommittén vara att i det allmänna medvetandet förringa betydelsen av detta allvarliga steg. Enligt kommitténs mening borde ansökan icke, såsom i 1873 års förordning stadgades, nödvändigt behöva göras till kyrkoherden i den församling, där den som ville utträda var kyrkobokförd. Kommittén ansåg det vara tillräckligt föreskriva att anmälan skulle ske till den präst, som förde kyrkoböckerna i nämnda församling. Kommittén fann icke skäl att bibehålla den dubbla anmälningsskyldigheten. En fordran på att utträdesanmälan, för att medföra verkan, skulle bekräftas efter viss tids förlopp skulle nämligen kunna tolkas såsom uttryck för en avsikt att otillbörligt försvåra utträdet. Kommittén fann det likväl icke lämpligt att en anmälan om utträde skulle föranleda att vederbörande ansågs omedelbart skild från svenska kyrkan. En viss kortare tid borde förflyta, under vilken vederbörande, i den händelse att han ändrade uppfattning, skulle ha tillfälle att återkalla sin anmälan. Med hänsyn härtill föreslog kommittén, att utträde ur svenska kyrkan skulle anses ha skett 30 dagar efter det anmälan om utträde gjorts, om icke anmälan dessförinnan återkallats. Återkallande av anmälan skulle kunna ske skriftligt.

Ett flertal av de myndigheter, sakkunniga och sammanslutningar, som avgåvo remissyttranden över kommitténs betänkande, uttalade sig i förevarande fråga.

Länsstyrelsen i Jönköpings län, domkapitlet⁹, juridiska fakulteterna i Uppsala och Lund, Allmänna svenska prästföreningen och Sveriges yngre prästers förbund hade icke något att erinra mot kommitténs förslag att anmälan om utträde skulle ske genom personlig inställelse hos präst. *Domkapitlet i Växjö* ansåg emellertid att det borde föreskrivas att anmälan skulle skriftligen bekräftas sedan två månader förflutit efter dess framställande.

Däriigenom skulle, enligt domkapitlets mening, i åtskilliga fall förhastade utträden kunna förebyggas utan att religionsfrihetens princip på något sätt trädde för nära. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* uttalade att det med hänsyn till kyrkans centrala ställning i vårt land syntes böra uppställas fordran på att ett utträde ur kyrkan föranleddes icke enbart av profana skäl utan — och framförallt — av samvetsbetänkligheter. *Länsstyrelsen* föreslog därför att anmälan om utträde skulle åtföljas av en personlig deklARATION att den utträdande kände det som ett samvetstväng att tillhöra kyrkan. *Domkapitlet i Karlstad* föreslog att anmälan om utträde skulle kunna göras hos vilken som helst präst i den församling, där vederbörande var kyrkobokförd. Därigenom skulle den utträdande ha möjlighet att göra anmälan hos den präst, för vilken han hyste det största förtroendet. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* fann i likhet med kommittén det vara av vikt att utträdesbestämmelserna så utformades att de icke uppmuntrade kyrkans medlemmar att utträda ur kyrkan utan att beslutet därom var grundat på ett allvarligt övervägande. *Länsstyrelsen* delade emellertid icke kommitténs uppfattning att de av kommittén föreslagna bestämmelserna skulle få åsyftad preventiv verkan. En skyldighet till personlig inställelse vore enligt länsstyrelsens mening icke i och för sig ägnad att stämna till allvarlig eftertanke. Eftersom prästen endast skulle ha att mottaga anmälningen och icke därtill pröva vederbörandes uppsåt, skulle skyldigheten att inställa sig personligen förefalla onödigt och tolkas såsom ett uttryck för en avsikt att otillbörligt försvåra utträdet. *Länsstyrelsen* uttalade att den vore mera benägen att ansluta sig till ett av 1925 års religionsfrihetssakkunniga framlagt förslag om två skriftliga anmälningar. Den mellan anmälningarna liggande betänketiden förefölle länsstyrelsen mera ägnad att förhindra missbruk av utträdesrätten än plikten till personlig inställelse. *Länsstyrelsen* ansåg emellertid även den dubbla anmälan kunna avvaras och *en* skriftlig anmälan vara tillfyllest, under förutsättning att det föreskrevs att denna kompletterades med en skriftlig förklaring av två ojäviga personer, att vederbörandes önskan att utträda vore allvarligt grundad. Även *chefen för statskontoret, den apostoliske vikarien* och *Christian Science samfund* avstyrkte kommitténs förslag att anmälan om utträde skulle ske vid personlig inställelse hos präst. *Chefen för statskontoret* uttalade att det icke kunde anses staten värdigt att stadga sådana former för denna frihets vinnande att de medföra praktiska svårigheter. *Den apostoliske vikarien* anförde att för utträde ur svenska kyrkan sådan form icke borde föreskrivas att den motverkade det fria avgörandet. Eftersom enligt kommitténs förslag den som anmäler utträde ur kyrkan icke skulle motivera sitt beslut, fann den apostoliske vikarien personlig inställelse hos präst vara obehövlig. *Christian Science samfund* befarade att den som ville utträda kunde komma att utsättas för övertalningsförsök och påtryckningar vid personlig inställelse hos präst. Kommitténs förslag att utträde ur svenska kyrkan skulle anses ha skett 30 dagar efter anmälan, därest denna icke dessförinnan blivit återkallad, föranledde endast ett fåtal erinringar.

I propositionen nr 100 vid 1951 års riksdag framhöll *föredragande departementschefen*, att formerna för utträdesanmälan å ena sidan icke finge hindra utträdet; å andra sidan borde de, såvitt möjligt, erbjuda garantier för att de anmälningar som göras bygga på ett fritt avgörande och äro allvarligt menade. Den lämpligaste utvägen härför syntes vara att föreskriva att anmälan skulle göras vid personligt besök. Om skriftlig anmälan gällde, skulle nämligen den enskilde kunna bli utsatt för påtryckningar att, eventuellt tillsammans med andra, underteckna en anmälan om utträde, även då han själv icke kommit fram till ett bestämt personligt ställningstagande. Kommitténs förslag att en utträdesanmälan icke genast, utan först efter 30 dagar skulle medföra utträde ur kyrkan avsåg att tillgodose sådana fall, då den som gjort anmälan ångrade sig och ville återkalla sin anmälan. Verkan av en utträdesanmälan i olika hänseenden, t. ex. i fråga om rösträtt eller skattskyldighet, måste emellertid av tekniska skäl inträda långt efter det anmälan gjorts. Kvar stode såsom det huvudsakliga och omedelbara resultatet av en utträdesanmälan att den som gjorde denna därigenom befriade sig från sin personliga bundenhet vid kyrkans gemenskap. I fråga om denna verkan av en anmälan borde något uppskov icke förekomma; den borde inträda genast. Det syntes alltså icke föreligga tillräckliga skäl att upprätthålla någon särskild möjlighet till återkallelse av en utträdesanmälan, vid sidan om möjligheten att återinträda i kyrkan enligt de regler som gällde härför.

Särskilda utskottet anförde bl. a. i sitt i ämnet avgivna utlåtande, nr 1.

Utskottet vill framhålla att det icke är lagens mening att utträde skall få ske endast av vissa motiv eller i vissa begränsade situationer. Utträdet skall vara fritt. Den som vill anmäla utträde har icke någon skyldighet att redogöra för vad som bestämt honom därtill eller att finna sig i några försök till påverkan. Pastor har självfallet full frihet att, liksom alla andra, verka för sin åskådning; förkunnelse och själavård äro för honom rent av ämbetsuppgifter. Att söka övertala den som inställt sig för att anmäla utträde ur kyrkan och som icke själv önskar ett personligt samtal, bör icke förekomma. Utskottet anser sig kunna utgå från att pastor, som handlar under ämbetsansvar, skall handlägga dessa ärenden med grannlagenhet och takt och att stiftscheferna skola övervaka att så sker. Med hänsyn härtill finner utskottet att invändningen mot förslaget om personlig utträdesanmälan icke bör tillmätas avgörande vikt. Utskottet biträder alltså i denna del Kungl. Maj:ts förslag.

I en av herrar Albert Hermansson, Franzon, fru Sjöström-Bengtsson, herr Sundström och fru Eriksson i Stockholm mot utlåtandet anförd *reservation* anfördes bl. a. följande.

Om en person beslutat utträda ur svenska kyrkan, torde allvaret i hans uppsåt i detta avseende icke låta sig påverkas av den omständigheten att han tvingas att personligen inställa sig hos pastor. Ingen föreställer sig heller att statsmakternas godkännande av religionsfrihetslagen kommer att medföra något massutträde ur kyrkan. Även utskottet synes för övrigt förutsätta, att vederbörande pastor icke skall anses ha rätt att genom övertalning söka förmå någon utträdessökande att ändra sitt beslut. Vi dela ut-

skottets mening i detta avseende och anse därjämte att den som söker utträde ur kyrkan även bör beredas möjlighet att skriftligen begära sitt utträde, därest han för sin egen del finner denna form vara den lämpligaste.

Reservationen utmynnade i hemställan att 11 § religionsfrihetslagen måtte erhålla följande lydelse.

Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göre anmälan om utträde genom personligt besök hos eller genom skriftlig framställning till pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.

Riksdagen godkände utskottets utlåtande.

Under ärendets behandling vid 1951 års kyrkomöte framställdes icke någon erinran mot förslaget i denna del.

Yttranden över motionerna.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionerna från Stockholms domkapitel och domkapitlet i Härnösand. Därjämte har utskottet berett Allmänna svenska prästföreningen, Sveriges yngre prästers förbund, Frikyrkliga samarbetskommittén och Förbundet för religionsfrihet tillfälle att yttra sig över motionerna.

Båda domkapitlen samt *Allmänna svenska prästföreningen* och *Sveriges yngre prästers förbund* avstyrka motionerna. Däremot tillstyrka *Frikyrkliga samarbetskommittén* och *Förbundet för religionsfrihet*, att 11 § religionsfrihetslagen ändras i enlighet med motionärernas förslag.

Stockholms domkapitel erinrar om departementschefens i propositionen vid 1951 års riksdag gjorda uttalande att, om skriftlig anmälan gällde, den enskilde skulle kunna bli utsatt för påtryckningar att, eventuellt tillsammans med andra, underteckna en anmälan om utträde, även då han själv icke kommit fram till ett bestämt personligt ställningstagande. Denna synpunkt finner domkapitlet alltjämt böra anses utslagsgivande. Därutöver framhåller domkapitlet bl. a. att några olägenheter av den gällande ordningen icke torde kunna påvisas.

Domkapitlet i Härnösand anför i huvudsak följande: Att företaga ändring i en lag, som så nyligen antagits av riksdagen och godkänts av kyrkomötet, och vars bestämmelser på denna punkt tillkommit under omsorgsfullt övervägande av olika alternativ och genom jämkning av olika meningar, syntes icke böra ifrågakomma utan att synnerligen starka skäl tillkommit. Några olägenheter eller svårigheter hade veterligen icke avhört under den visserligen korta tid, som lagen varit i tillämpning, och hade ej heller av motionärerna påvisats. Domkapitlet delade helt den uppfattning, åt vilken föredragande departementschefen givit uttryck i förutnämnda proposition, att personlig anmälan syntes »erbjuda garantier för att de anmälningar som göras bygga på ett fritt avgörande och äro allvarligt menade».

Nuvarande bestämmelser syntes vidare domkapitlet fylla alla rimliga krav från religionsfrihetens synpunkt.

Allmänna svenska prästföreningen framhåller bl. a. följande synpunkter.

Kravet på personlig anmälan vid utträde är ägnat att motverka såväl oöverlagda beslut i följd av tillfällig agitation eller påverkan som utträde, vilket föranletts av att ett personligt beroendeförhållande utnyttjats i sådan riktning. Det utgör en påminnelse om vikten av att noga överväga det steg, som man är beredd att taga, då man vill utträda ur svenska kyrkan. Den nu gällande bestämmelsen innebär ett visst skydd för samvetets frihet, som icke på samma sätt skulle kunna lämnas den enskilde, därest anmälan om utträde alternativt skulle kunna ske genom en skriftlig framställning. Efter religionsfrihetens ikraftträdande den 1 januari 1952 synes intet ha inträffat, som kan anföras mot denna motivering för den gällande ordningen vid utträde ur svenska kyrkan. Så långt det är bekant ha prästerna mottagit de personliga anmälningarna med takt och grannlagenhet och icke utsatt vederbörande för obehörig påverkan. Då på grund av ålder eller sjukdom någon som har velat utträda icke kunnat personligen inställa sig hos pastor, har denne, i enlighet med de direktiv beträffande religionsfrihetens tillämpning, som biskopsmötet utfärdat, sökt besöka vederbörande. — — — Motionärerna framhålla, att många människor, som av olika anledningar önska lämna svenska kyrkan, av tröghet och blyghet tvekar inför det personliga besöket hos pastor. Därest en sådan tvekan i enstaka fall skulle föreligga, övervinnes den helt visst lätt av en vilja att utträda ur svenska kyrkan, vilken är framsprungen ur en allvarlig övertygelse och motiverad av samvetskval.

Sveriges yngre prästers förbund uttalar, att där frågan om utträde ur kyrkan är av verklig betydelse för vederbörande, grundar sig på personligt ställningstagande och har karaktär av samvetsfråga, den personliga anmälan ytterligare synes understryka detta förhållande. Vidare framhåller förbundet, att en längre tids erfarenhet synes vara erforderlig, om en efter grundlig utredning och med hänsynstagande till olika synpunkter tillkommen lag skall bli föremål för justering.

Frikyrkliga samarbetskommittén uttalar bl. a. följande.

Det kan icke vara rimligt, att inträde i kyrkan kan ske helt medelst skriftligt förfarande, vilket ju gäller hela den grupp, som åsyftas i 9 §, och större delen av den grupp, vilken åsyftas i 10 §, medan däremot utträdet endast kan ske under villkor att vederbörande inställer sig på pastors-expeditionen för att på så sätt dokumentera allvaret i sin övertygelse. Ur en kyrkas synpunkt torde det för övrigt vara lika angeläget att skapa garantier för att inträde sökes på grund av personlig övertygelse som att fordra denna garanti i fråga om utträde, eftersom grunden för tillhörighet till trosamfund enligt lagens 4 § är full frivillighet.

Den av departementschefen i 1951 års proposition påtalade risken för att vid skriftligt förfarande den enskilde skulle kunna bli utsatt för vissa påtryckningar torde icke kunna anses vara ett avgörande skäl mot ett skriftligt förfarande. I varje fall är den icke så stor, att den kan anses motivera bestämmelser, som medfört svårigheter för dem som kommit fram till ett personligt ställningstagande. Motionärerna har berört en synpunkt av mer praktisk art, som även talar för att en ändring bör komma till stånd. Den nu gällande formuleringen gör det svårt för sjuka och gamla personer, som önskar utträda ur svenska kyrkan, att göra detta utan personliga svårigheter. Samarbetskommittén finner denna synpunkt vara riktig.

Det viktigaste skälet för en ändring är dock enligt samarbetskommitténs uppfattning, att den nuvarande lydelsen ej låter sig förena med en konsekvent genomförd religionsfrihet. En av anledningarna till att paragrafen fick nuvarande utformning torde, såsom även motionärerna påpekat, ha varit en önskan att genom en något återhållande utträdesprocedur förhindra ett mera allmänt utträde ur svenska kyrkan. Ur religionsfrihetens synpunkt är detta argument givetvis fullständigt ovidkommande, ett resultat av en dubbel önskan att å ena sidan genomföra religionsfrihet och att å andra sidan bevara status quo beträffande kyrkoanslutningen.

Enligt samarbetskommitténs uppfattning bör utträdesproceduren för-
enklas och den enskilde därigenom ges större möjlighet än nu att efter fritt val besluta om sin tillhörighet till svenska kyrkan. Det har på många håll omvittnats, att personer, som av olika anledningar önskar utträda, ej förmått övervinna den psykiska spärr, som tvånget att personligen besöka pastorsexpeditionen innebär. Några har menat, att de genom sin utträdesansökan skulle förolämpa vederbörande prästman personligen. Principfrågan har skjutits i bakgrunden och hänsynen till den enskilde prästmannen har fallt avgörandet. Andra har fruktat att inför en teoretiskt skolad person behöva redogöra för motiveringen för sitt utträde. Lagens mening är visserligen, att någon sådan motivering ej behöver avges, och med några undantag har någon sådan ej heller behövt ges. Man kan emellertid knappast förtänka en prästman att han av intresse för denna fråga i ett samtal efter det anmälan skett förhör sig om motiven. Det säger sig självt att många hellre än att utsätta sig för denna risk låter saken bero. Skenbart förefaller det, som om deras övertygelse då inte vore synnerligen stark, men så behöver ingalunda vara fallet.

Förbundet för religionsfrihet anför bl. a.

Bestämmelsen, att man för att ernå utträde ur svenska kyrkan personligen skall inställa sig hos vederbörande pastor, har visat sig vara en effektiv spärr mot utträde. För alltför många innebär ett sådant besök en personlig påfrestning. Besöket ter sig inte som en vanlig expeditionell angelägenhet. Anmälan om utträde ur svenska kyrkan uppfattas i stället så, att man inför en prästman förklarar, att man anser, att dennes livsåskådning, till vars tjänst han vigt sitt liv, är felaktig och att hans hela verksamhet följaktligen är felinriktad. Det bör inte förvåna, att många drar sig för ett sådant sammanträffande.

Utträdet ur statskyrkan bör inte ha denna personliga karaktär, varigenom ovidkommande skäl kommer att påverka ställningstagandet.

Till försvar för bestämmelsen om personlig inställelse har anförts, att enbart skriftlig anmälan om utträde skulle göra utträdet alltför lätt. Utträdet, har man sagt, är en alltför allvarlig angelägenhet för att man skulle kunna vinna det enbart genom ett skriftligt meddelande. Farhågor har också uttalats för att otillbörlig påtryckning eller massagitation skulle kunna få utrymme och påverka det personliga ställningstagandet. Erfarenheten har redan hunnit visa, att dessa farhågor är oberättigade. Gjorda undersökningar visar, att hämningarna mot att lämna svenska kyrkan är så starka, att ett förenklande av proceduren vid utträde inte kommer att medföra något massutträde.

Å andra sidan är det helt i lagens anda, att personer, som inte delar svenska kyrkans tro och inte känner sig hemma inom kyrkans gemenskap, utan försvårande procedur får tillfälle att utträda. Förbundet för religionsfrihet har sig bekant, att åtskilliga personer med klart markerad icke-kristen livsinställning underlåtit att begära utträde enbart på grund av former-

na för utträdet (den personliga inställelsen). För religionsfrihetsprincipens fulla förverkligande är det av väsentlig betydelse, att lagen på denna punkt ändras. Den eftersläpning i fråga om antalet utträdande, som kunnat konstateras, är olustig ur den medborgerliga ärlighetens synpunkt.

Utskottet.

Enligt 11 § religionsfrihetslagen skall anmälan om utträde ur svenska kyrkan göras personligen hos pastor i den församling, där den som vill utträda är kyrkobokförd. I motionerna föreslås sådan ändring av paragrafen, att det skall bli möjligt att göra utträdesanmälan jämväl genom skriftlig, av två personer bevitnad framställning.

Frågan om formerna för anmälan om utträde ur svenska kyrkan var vid tillkomsten av religionsfrihetslagen föremål för ingående överväganden. Föreskriften om att sådan anmälan skall göras personligen hos pastor motiverades främst med att man därigenom skulle erhålla garantier för att de anmälningar som göras bygga på ett fritt avgörande och äro allvarligt menade. Om skriftlig anmälan gällde, framhölls det, skulle nämligen den enskilde kunna bli utsatt för påtryckningar att, eventuellt tillsammans med andra, underteckna en anmälan om utträde, även då han själv icke kommit fram till ett bestämt personligt ställningstagande. Emot bestämmelsen om personlig anmälan har å andra sidan från skilda håll anförts, att en dylik bestämmelse skulle försvåra utträdet och därför icke vara förenlig med en konsekvent genomförd religionsfrihet. Sålunda uttalades vid lagens tillkomst farhågor för att den som ville utträda kunde komma att utsättas för övertalningsförsök och påtryckningar vid personlig inställelse hos pastor. Motionärerna framhålla särskilt de praktiska svårigheter som kunna föreligga för gamla och sjuka personer att besöka pastor. Därjämte göres i motionerna gällande att många, som önska utträda ur kyrkan, på grund av en viss tröghet eller blyghet icke komma sig för med att personligen besöka pastor och av denna anledning avhållas från att göra utträdesanmälan. Det har också från ett par håll framhållits, att många av personliga hänsyn till vederbörande präst underlåta att göra sådan anmälan, som skulle ha kommit till stånd, därest personlig anmälan ej varit föreskriven.

Vid behandlingen av förevarande fråga underströk särskilda utskottet vid 1951 års riksdag, att det icke borde förekomma att pastor sökte övertala den som inställt sig för att anmäla utträde ur kyrkan och som icke själv önskade ett personligt samtal. Utskottet ansåg sig kunna utgå från att pastor, som handlar under ämbetsansvar, skulle handlägga dessa ärenden med grannlagenhet och takt samt att stiftscheferna skulle övervaka att så skedde. De farhågor i motsatt riktning, som uttalades vid lagens tillkomst, torde icke ha besannats. Såvitt utskottet har sig bekant har det nämligen under den tid som förflutit efter religionsfrihetslagens ikraftträdande icke förekommit att de, som anmält sig till utträde ur kyrkan, blivit utsatta för påtryckningar eller övertalningsförsök från pastors sida.

Enligt av stiftscheferna utfärdade direktiv beträffande tillämpningen av religionsfrihetslagen bör pastor, då den, som vill utträda ur svenska kyrkan,

på grund av sjukdom eller hög ålder icke kan inställa sig personligen hos pastor, om möjligt uppsöka vederbörande. Med hänsyn härtill synas några olägenheter i nu berörda fall icke behöva uppkomma genom föreskriften att utträdesanmälan skall göras personligen.

Där den av motionärerna omförmälda trögheten eller blygheten kan vara till finnandes, torde den i de flesta fall övervinnas av en allvarlig önskan att utträda ur kyrkan. För den som av personliga hänsyn till vederbörande präst drar sig för att anmäla utträde torde det i flertalet fall icke vara av avgörande betydelse, om anmälan göres vid personligt besök eller skriftligen.

Med hänsyn till vad sålunda anförts kan enligt utskottets mening föreskriften om personlig utträdesanmälan, särskilt i betraktande av stiftschefernas förut omnämnda direktiv beträffande tillämpningen av religionsfrihetslagen, icke anses utgöra något hinder för den som önskar utträda ur kyrkan. Ifrågavarande föreskrift torde följaktligen icke stå i strid mot religionsfrihetens princip att ingen må vara skyldig tillhöra trossamfund.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen avvisades vid 1951 års riksdag ett förslag om att utträdesanmälan skulle kunna ske skriftligen. Från nämnda förslag skiljer sig motionärernas genom bestämmelsen att skriftlig utträdesanmälan skall vara bevitnad av två personer. Med denna bestämmelse torde ha avsetts att tillgodose kravet på att anmälningarna bygga på ett fritt avgörande och äro allvarligt menade. Den föreslagna bestämmelsen synes emellertid icke ägnad att erbjuda någon verklig garanti i detta hänseende och utgör icke heller något hinder mot massutträden av den beskaffenhet som antydde vid tillkomsten av religionsfrihetslagen.

Motionärerna åberopa, att det ur rent formell synpunkt synes rimligt att enahanda regler gälla om utträde ur som om inträde i svenska kyrkan. I anledning härav får utskottet framhålla, att en sådan formell överensstämmelse icke skulle uppnås genom motionärernas förslag. Såsom framgår av den föregående redogörelsen är det nämligen i vissa fall en förutsättning för att vinna inträde i kyrkan att sökanden inför pastor avger muntlig försäkran att ansökningen är grundad på allvarliga religiösa skäl.

På grund av det ovan anförda och då så lång tid ännu icke förflutit efter religionsfrihetslagens ikraftträdande att några mera omfattande erfarenheter från tillämpningen av densamma ha kunnat vinnas, föreligger enligt utskottets mening icke anledning att nu vidtaga ändring i lagen på förevarande begränsade område.

Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motioner, I: 86 och II: 116, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 24 mars 1953.

På första lagutskottets vägnar:
OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Branting, Olofsson, Lodenius, fru Sjöström-Bengtsson, herrar Göransson, Björnberg och Franzén;

från andra kammaren: herrar Rylander, Lindberg, Landgren, fröken Öberg, herrar Hedqvist, Larsson i Stockholm, Fröding och Andersson i Björkäng.

Reservationer:

1) av herr *Lodenius*.

2) av herr *Branting*, fru *Sjöström-Bengtsson*, herrar *Göransson*, *Hedqvist* och *Larsson* i Stockholm, vilka ansett att utskottets utlåtande bort ha följande lydelse:

Enligt 11 § — — — (lika med utskottet) — — — bevittnad framställning.

Frågan om vilka former som böra gälla för anmälan om utträde ur svenska kyrkan måste avgöras med utgångspunkt från den i 4 § religionsfrihetslagen uttalade grundsatsen, att ingen må vara skyldig tillhöra trossamfund. Vid bedömande av huruvida gällande bestämmelse om formen för utträdesanmälan kan anses förenlig med denna grundsats synes man till att börja med icke kunna bortse från att gamla och sjuka personer, som önska utträda ur kyrkan, kunna ha svårt att infinna sig på en pastorexpedition. Visserligen bör i sådant fall enligt direktiv, som stiftscheferna utfärdat beträffande tillämpningen av religionsfrihetslagen, pastor om möjligt uppsöka den som önskar göra utträdesanmälan. Men tanken på att besvara pastor i ett sådant ärende torde avhålla mången från att begära ett besök av denne. Det är vidare tydligt att stora avstånd på sina håll kunna försvåra personlig inställelse hos pastor. Även om några praktiska svårigheter av denna art icke föreligga, torde — såsom närmare utvecklats i ett par av remissyttrandena — kravet på personligt besök hos pastor kunna utgöra ett hinder av psykologisk art, vilket för mången kan vara svårt att övervinna. Då den nuvarande formen för utträdesanmälan således på olika sätt kan försvåra utträdet, kan den enligt utskottets mening icke anses stå i god överensstämmelse med den förut nämnda grundsatsen att ingen må vara skyldig tillhöra trossamfund. Såsom motionärerna föreslagit bör därför 11 § religionsfrihetslagen ändras i sådan riktning, att personlig anmälan icke längre blir obligatorisk utan att utträde jämväl må kunna anmälas i skriftlig form. Den omständigheten att religionsfrihetslagen varit i kraft förhållandevis kort tid bör med hänsyn till frågans särskilda beskaffenhet icke lägga hinder i vägen för att redan nu genomföra en sådan ändring av lagen.

Genom den i motionärernas förslag intagna bestämmelsen att skriftlig utträdesanmälan skall vara bevittnad av två personer förebygges att sådan anmälan sker annorledes än genom individuell anmälan. Utskottet får i detta sammanhang vidare framhålla, att — i belysning av hittills vunna erfarenheter — några massutträden efter agitation icke synas vara att befara.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet — som funnit vissa redaktionella jämkningar böra vidtagas i motionärernas förslag — hemställa, att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 86 och II: 116, måtte för sin del antaga följande förslag till

Lag

om ändrad lydelse av 11 § religionsfrihetslagen den 26 oktober 1951 (nr 680).

Häri genom förordnas, att 11 § religionsfrihetslagen den 26 oktober 1951 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

11 §.

Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göra anmälan om utträde *personligen* hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.

Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göra anmälan om utträde hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd. *Anmälan skall göras personligen eller ock i egenhändigt undertecknad, av två personer bevittnad handling.*